

А.Б. Байгапанова¹, А.С. Адильбаева²

*¹докторант, Қазақ инновациялық гуманитарлық – заң университеті
Қазақстан, Семей. E-mail: aigul_bol@mail.ru*

*²тарих ғылымдарының докторы, Қазақ инновациялық гуманитарлық – заң университеті
Қазақстан, Семей*

1970-1980 ЖЫЛДАРДАҒЫ СЕМЕЙ ОБЛЫСЫНЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУЫ

Аңдатпа

Мақалада 1970-1980 жылдардағы Семей облысының әлеуметтік-экономикалық жағдайы, яғни облыс халқының шаруашылығы мен өнеркәсібі және тұрғын үй мәселесі, облыстың дамуына кәсіпорындардың, колхоздар мен совхоздардың қосқан үлесі. Сонымен қатар облыс халқының тұрмыс тіршілігі қарастырылған. Мемлекет алдындағы міндеттер, бес жылдықтың тапсырмаларының орындалуы. Ауыл шаруашылық кәсіпорындарының материалдық техникалық базасымен қамтылуы. Осы кезеңдегі облыстың өнім шығаруы, транспорт түрлерінің қызметінің даму қарқыны жайлы баяндалған.

Кілт сөздер: экономика, өнеркәсіп, ауыл шаруашылығы, колхоз, облыс, өнім, фабрика, егіншілік, совхоз, аудан.

Байгапанова А.Б.¹, Адильбаева А.С.²

*¹ Казахский гуманитарно юридический инновационный университет
докторант 3 курса г.Семей. Казахстан, E-mail: aigul_bol@mail.ru*

*² Казахский гуманитарно юридический инновационный университет
доктор исторических наук. г.Семей. Казахстан*

СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ СЕМИПАЛАТИНСКОЙ ОБЛАСТИ В 1970-1980 ГОДАХ

Аннотация

В статье рассматривается социально-экономическое положение Семипалатинской области в 1970-1980 годах, вопросы хозяйства и промышленности населения области и жилья, вклад предприятий, колхозов и совхозов в развитие области. Кроме того, рассмотрены вопросы жизнедеятельности и здоровья населения области. Задачи перед государством, оценка поручений на пять лет. Обеспеченность материально-технической базой сельхозпредприятий. На данном этапе были изложены тенденции развития деятельности видов транспорта.

Ключевые слова: экономика, промышленность, сельское хозяйство, колхоз, область, продукты, фабрика, земледелие, совхоз, район.

A.B. Baigapanova¹, A.S. Adilbaeva²

*¹ doctoral student, Kazakh humanitarian and legal innovation University
Kazakhstan, Semey. E-mail: aigul_bol@mail.ru*

SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF SEMPALATINSK REGION IN 1970-1980

Abstract

The socio-economic situation of Kazakhstan in 1970-1980 went through a period of various changes. All this is due to the emergence of many urgent problems. It requires its own critical views and research. During the Soviet era, economic indicators and industrial development of the Sempalatinsk region in 1970-80, production of agricultural products, the successes and shortcomings achieved in it are reflected.

Key words: Economy, industry, agriculture, collective farm, region, products, factory, agriculture, state farm, district.

Қазіргі кезеңде, Қазақстан өз тәуелсіздігін алғаннан бері әлемдік экономикалық қауымдастыққа кіріп, дүниежүзілік тарихи дамумен байланысы оның өткен тарихын жан-жақты үйрену мен зерттеудің қажетті-лігін көрсетіп отыр. Әлеуметтік-еңбек өрісіндегі қол жеткізілген жетістіктеріміздің түп тамыры-экономика-да, оның тұрақты түрде, сатылап өрлеуінде. «Экономика біздің дамуымыздың басты басымдылығы» - деп көрсетеді Елбасы Н.Ә. Назарбаев. Экономикалық өсімнің барынша жоғары қарқынына қол жеткізу - негізгі міндетіміз болып қала береді. Демек, экономиканың дамуы, оны онан әрі ырықтандыру, жүйелі реформаны бүгінгі таңда және бұдан былайғы орта кезеңде де тереңдете жүргізе беру, индустриалды-инновациялық өзгерістердің ауқымын кеңейту, т.б. әлеуметтік дамуымыздың алғашқы шарты болып табылады. Еліміз үшін мемлекетіміздің әлеуметтік-экономикалық саласын жетілдіру арқылы әрбір қазақстандықтың тұрмыс-тық жағдайын мейлінше жақсарту айрықша маңызды. [1]

1970-жылдардан бастап облыс экономикасы жоспарлы түрде шоғырландырылып, негізгі өнім түр-лерін кәсіпорындар мен өндірістік бірлестіктер өндірді. Семейдің жылдық экономикалық табысы 1960 жылмен салыстырғанда 1985 жылы 2 есе, нақты табыс 2,2 есе, төлемдер мен жеңілдіктер 3,9 есе өсті. 1975 жылмен салыстырғанда Семейдің жылдық экономикалық табысы 1985 жылы 3,1 есе өсті [2,216 б.]. 1960-1970-жылдардың басында басталған реформалар бірте-бірте тежеле бастады. Қоғамдық өндірістің тиімді-лігін арттыру жүзеге аспады. Экономикалық әлеуетті арттыру республиканың қорын пайдалану, шикізат және отын-энергетикалық ресурстарын айналымға енгізу арқылы жүрді. Кеңестік экономика негізінен директивалық ұстаным мен орталықтың жоғарыдан бұйрық беру әдісі арқылы басқарылды. Қазақстан өнеркәсібінің 50%-ы одақтық министрліктердің қарауында болды.

Облыстың совхоздары мен колхоздарының экономикасы нығайды. Мемлекет алдындағы міндеттер, бес жылдықтың тапсырмалары орындалып отырды. Ет, сүт дайындау жоспарларының орындалуы да қамта-масыз етіледі. Облыстың совхоздары шаруашылық жылын он миллион сомдай пайдамен аяқтап отырған.

1970 жылы облыста партия ұйымы ауыл шаруашылығы өндірісін маман кадрлар мен толықтыру, олар-дың тәрбиелеп тұрақтандыру жөнінде көп жұмыстар атқарды. Облыста барлық совхоз директорлары мен колхоз председателдерінің 94 процентінің жоғары және орта дәрежелі білімі бар, 96 шаруашылықты тек ауыл шаруашылығы мамандығы бар кадрлар басқарды. Зоотехниктерді, мал дәрігерлерін, агрономдар мен инженерлер-техниктерді, экономистер мен бухгалтерлерді алатын болсақ ондай мамандар орта есеппен әр шаруашылыққа 54 адамнан келген. Сол тұстағы колхоз, совхоз сияқты аса ірі ауыл шаруашылығы өндірісі-сін басқару үлкен өнер санауға болады. Ол білімділікті, іскерлікті, халықпен жұмыс істеуді, жаңалықты, прогрестікті, сезгіштікті талап етеді. Семей облыстық бірлестігінің кәсіпорындары мен ұйымдары үстіміз-дегі бесжылдықта өз жұмысының көлемін анағұрлым ұлғайтты. Товар айналымы өткен бесжылдықпен салыстырғанда екі есе өсті. Республика егістіктерінде 239 мың трактор, 109 мыңнан астам астық комбайын-дары, 184 мың жүк автомобильдері, көптеген басқа техника жұмыс істеді. Ауыл шаруашылық өндірісін

мамандану мен шоғырландыру, оның агроөндірістік интеграциясы кең көлемде жүзеге асырылды. Ауыл шаруашылығын химияландырудың, суландырудың және жайылымдарға су жіберудің көлемі өсті. Мал бор-дақылау және ет өндіру жөніндегі мал шаруашылық комплекстері, ірі құс фабрикалары, жүздеген совхоздар мен колхоздардың күшін біріктіретін шаруашылықаралық ұйымдар құрылды. Облыстың колхоздары мен совхоздарына 35 млн сомның техникасы мен түрлі товарлары берілді. Оның ішінде 700 трактор, 490 авто-мобиль 6 275 астық комбайны, 520 трактор тіркемесі және басқа да техника болды. 1960 жылдармен салыс-тырғанда 68% артық. Екіншілік пен мал шаруашылығының негізгі өнімдерін дайындаудың мемлекеттік жоспарын жоспардан артық орындаған. [3,24 б.]

1970 жылы орталықтандырылған қаржы есебінен облыс еңбекшілері 44 мың шаршы метрдей тұрғын үй алған. Көп мөлшерде өнеркәсіп өнеркәсіптік, мәдени-тұрмыстық объектілер салынды.

Экономикалық шым-шытырық өзгерістер өндіріс атаулыны аттап өтпегені бәрімізге мәлім. Қазақ-станның жеңіл өнеркәсіп орындарының ішінде алдыңғы қатарлыларының бірі Семей облысының аяқ киім фабрикасы қуатты жылына 5,5 млн пар аяқ киімдік шығар отырды. Колхозшылардың табысы артты. Тамақ және ет-сүт кәсіпорындары шұжық, концерві, сыр тағамдарын өндіруді артқан. Жартылай фабрикаттар мен кулинариялық тағам шығару орын алды. 1970 жылы облыстық жергілікті өнеркәсіп басқармасының галантерея фабрикасын қайта құру аяқталды. Былғары – шикізат заводы пайдалануға берілді. Электр жүйелері құрылысын салу және шаруашылықтардың едәуір мөлшерін мемлекеттік энергия жүйесіне қосу жөнінде үлкен жұмыстар жүргізілгендігін айта кеткен жөн. Негізгі екі сала егін-шілік пен мал шаруашылығынан өнім өндіруді арттыру нәтижесінде совхоздардың көпшілігі рентабельді шаруашылыққа айналды.

Облыстың 66 совхозы шаруашылық жылын 18,9 миллион сомнан асай пайдамен аяқтап отырған. 1970 жылы жоспардан тыс 11,9 мың тонна цемент, 4,9 млн шартты плита шифер, 2,6 миллион дана құрылыс кірпіші, 7,5 мың текшеметр құрастырмалы темір-бетон бұйымдары, 61 мың шаршы метр жүн маталар 262 мың шаршы диаметр қатты және 21 мың мың шаршы диаметр жұмсақ былғары товарлар 11 мың пар жүннен басылған және 52 мың пар былғары аяқ киім, 29 мың сырттық трикотаж, 1686 тонна жуылған жүн, 158 тонна ет, 492,8 тонна мал майы, 6,3 мың тонна ұн, 22,4 мың тонна жем, 72 тонна макарондар өндірілген.

Сонымен қатар жеке кәсіпорындар өнімнің кейбір түрлерін шығару жоспарын орындауды қамтама-сыз етпеді. Соның салдарынан облысты тұтас алғанда мақта-мата жібін, шұлық-ұйық бұйымдарын, шұжық тағамдарын, консерві, қаймағы алынбаған сүт өнімдерін, жарма, кондитер тағамдарын, сабын, мебель өндіру жоспарлары орындалмады. Өнеркәсіп еңбек өнімділігі 1960 жылмен салыстырғанда 9,2% өскен. [4,25 б.]

1974 жылы «Қазақкабель» заводы құрылған болатын. Күрделі қондырғылар сымдарын және жылуға төзімді өткізгіш сымдар, радиожелілік кабельдер металл торлар мен никельденген сымдар және көпшілік қолды товарлар шығарады.

Жүк тасымалдау тез қарқын алды. Жүк тасымалдау 1950 жылға қарағанда 1955 жылы 10 есеге жуық артты. Теміржол көмегімен жүк тасымалдау көлемі 1989 жылы 105 миллион тоннаға артты. Кейін экономиканың құлдырауына байланысты жүк тасымалдау көлемі азайып, 1970 жылдардың деңгейінде жүзеге асырылуды.

1980 жылдың жоспарына сәйкес облыс өнеркәсіп орындары өнеркәсіп өнімдерінің жеке түрлерін өткізу және өндіру көлемі бойынша табысты орындаған.

Өнеркәсіптің жеке салалары бойынша өнім өндіру 1979 жылдың бірінші жартысымен салыстырғанда мына мөлшерде ұлғайған мысалы:

- Қара және түсті металургия - 7 процент
- Машина жасау және металл өңдеу - 11 процент
- Орман және ағаш өңдеу өнеркәсібі - 3 процент
- Тамақ өнеркәсібі - 12 процент

1980 жылдың 1 жартысының жоспары электр энергиясын, шифер, құрастырмалы темір бетон, шұлық-ұйық бұйымдарын қатты және жұмсақ былғары товарларын, киіз және

былғары аяқ киімдерді, сырт киімдік трикотажды, ет, шұжық тағамдарын, сырды, ұнды, құрама жемді, макарон тағамдарын, мәдени-тұрмыстың және шаруашылық товарларын өндіруден артығымен орындалған.

Колхоздар мен совхоздар көктемгі егіс жоспарын орындады. 1980 жылдың егініне арналған егістік көлемі шаруашылықтардың барлық категориялары бойынша алдың ала алынған деректер бойынша 2030,6 гектар оның ішінде дәнді дақылдар 2018,7 мың гектар болды. 1980 жылмен салыстырғанда бидай, қарақы-мық, бұршақ, картоп, мал азығы, дақылдар егісінің көлемі ұлғайды. Суармалы жерлердегі егіс көлемі өсті.

Колхоздар мен совхоздарда өнім беретін мал және құс саны төмендегі кестеден көруге болады.

	1970 ж.	1980 ж.	1970-1980 жж. салытырғандағы %
Ірі қара мал	423,6	427,6	100,9
Оның ішінде сиыр	127,4	127,5	100
Шошқа	202,0	184,6	91
Қой мен ешкі	4701,1	1877,8	104
Құс	976,1	1022,5	105

Мал шаруашылығында маңызы және құндылығы жағынан қой шаруашылығы ежелден басты орындардың бірінде болып келді. Бұған Семей облысында Республиканың барлық қой санының төрттен бірі өсіріліп отырғандығы дәлел болса керекті.

Жазғы шілденің аптап ыстығында облыс шаруашылықтарының салқын-самал жайлауларын аралай қалсаңыз тұс-тұстан жамырай өрген қой отарларын көрер едіңіз. [5.10 б.]

Ауыл шаруашылығын дамытуға жұмсалған күрделі қаржы жұмыстың барлық комплексі бойынша 52,0 млн сом болып, 1979 жылдың жартысынан 7% артты. [6,26 б.]

Жарты жылдықта облыстың ауыл шаруашылығына жалпы қуаты 59;2 мың ат күшіне тән 758 трактор, 565 жүк автомобильдері мен арнаулы автомобильдер, 346 астық жинайтын, 116 сүрлем жинайтын комбайндар, 51 жамбырлатқыш машина 171 шөп тарағыш, 1010 сеялка, 74 минералдық және органикалық тынайтқыштарды себетін машина және басқа да көптеген ауыл шаруашылық машиналары мен механизмдер берілді.

Облыс шаруашылықтары 16,0 мың тонна минералдық тынайтқыш алды.

1980 жылдың бірінші жартысында жалпы пайдаланудағы өзен автомобиль және темір жол транспортында жүк айналымы мен жүк тасымалы жоспарлардың орындалуы мына деректермен сипатталады.

	1970 жыл	1980 жыл	1970-1980 жж. салытырғанда %
Жоғарғы Ертіс өзен пороходствасы	1198	81	116
Семей өндірістік жүк автомобиль басқармасы	316	104	110
Алматы темір жолының Семей бөлімшесі	7764	99,7	102
Жоғарғы Ертіс өзен пороходствасы	2324	99,0	120,0
Семей өндірістік жүк автомобиль басқармасы	8654	104	106
Алматы темір жолының Семей бөлімшесі	3360	92	104

Бірінші жарты жылдықта мемлекеттік күрделі қаржы есебінен негізгі қорларды іске қосу өткен жылдың тиісті мезімімен салыстырғанда 4% артық орындалды.

Жаңа құрылыс жүргізу есебінен арматура заводының өндірістік қуаттары ұлғайтылып, Семей қала-сында 2300 нөмерлік автоматты телефон станциясы пайдалануға берілді.

1981 жылы «Семей-кабель» заводымен біріктіріліп, Семей «Қазақкабель» заводы болып аталды. Онда қызуға төзімді өткізгіш сымдар цехы, сым тоқу цехы, гальваникалық жолмен

металл жалату және дайындау учаскесі бар. Завод осы заманғы технологиялық жабдықтармен жабдықталған.

Соның нәтижесінде Республикамыздың солтүстік, батыс және орталық аудандарын оның шығыс бөлігімен байланыстыратын жаңа транзит жолы пайда болды. Жаңа жолдың пайдалануға берілуіне байланысты Павлодар мен Семейдің арасын 1600 шақырымға, және Алматыға дейін 377 шақырымға қысқартты. Жүргіншілерді тасымалдайтын поездардың қозғалыс уақыты еліміздің солтүстігінен шығыс аймақтарына дейін тоғыз сағатқа, ал жүк тасымалдау уақыты 1 тәулікке қысқарды [7,12 б.].

Мемлекеттік құрылыс-монтаж ұйымдары атқарған мердігерлік жұмыстар көлемі 3% ұлғайды.

Облыстың халық шаруашылығындағы жұмысшылар мен қызметшілер саны өткен жылдың бірінші жартысымен салыстырғанда 3,3% өсті. Халық шаруашылығындағы жұмысшылармен қызметшілердің орташа айлық жалақысы 1979 жылдың бірінші жартысымен салыстырғанда 2,1% өсіп 150 сом болды. [8,37 б.] Облыстың сауда ұйымдары халыққа жоспарда көзделінгендегіден 3,700 мың сомның товарын көп сатты.

Мемлекеттік сауда да жекелеген товарларды сату көлемі төмендегідей болып өзгерді:

1979 - 1980 жж. салыстырылған % есебімен:	
Ет және құс еті	103 %
Шұжық тағамдары	107 %
Ет консервілері	96 %
Балық	111 %
Балық консервілері	83 %
Мал майы	97 %
Өсімдік майы	96 %
Қант	113 %
Кондитер тағамдары	102 %
Арақ және ликерлер	95 %
Жүзім және жеміс шарабы	109 %
Мақта мата	87 %
Жүн мата	108 %
Жібек мата	115 %

Халыққа тұрмыстық қызмет көрсетудің жылдық жоспары орындалды:

Оның көлемі 8,2%, оның ішінде селолық жерлерде - 9,2% өсті.

Мемлекеттік күрделі қаржы мен колхоздар қаржысы есебімен жалпы көлемі 88,9 мың шаршы тұрғын үйлер пайдалануға берілді. Мұның үстіне өз қаржыларына және мемлекеттік қарыз көмегімен жеке тұрғын үйлер салынды. Қалалар мен селоларды көркейту жұмыстары жүргізілді. Жарты жылда 1821 пәтерге газ тартылды.

1979-1980 оқу жылына жалпы білім беретін мектептерде (күндізгі, кешкі, сырттай оқитын) 173,9 мың адам, кәсіптік- техникалық училишелерде 5,1 мың адам, жоғарғы оқу орындарында 12,4 мың адам, арнаулы оқу орындарында 18,2 мың адам оқыды.

1980 жылдың көктемінде жылпы білім беретін мектептерді жоғарғы білімді 14,5 мыңнан астам адам, кәсіптік-техникалық училишелерді 1,4 мың адам бітірді. Жоғары және арнаулы орта оқу орындары жоғары білімді 2,1 мың маман, арнаулы орта білімі бар 5,1 мың маман даярлап шығарады. [9, 38 б.]

Өндірісті басқаруды одан әрі жетілдіру, салаларды, басқарудың құрылымын реттеу өндірісті шоғырландыруды арттыру, олардың белгілі кәсіпке бейімделуін дамыту бағытындағы жұмыстар одан әрі жүргізіледі. Өндірістің барлық саласында жоспардың нақтылығын ерекше көңіл бөлінеді.

Жеңіл жән тамақ өнеркәсібінің үлес салмағы (жалпы өндіріс көлемінде 56%) жоғары. Жеңіл өнеркәсіпорындары 708 млн сомның тамақ және ет-сүт өнеркәсібі 246,4 млн сомның немесе 1979 жылдың дәрежесінен 13,4% көп мөлшерде өнім шығарады деп жоспарлаған.

Жергілікті өнеркәсіпорындарында өнім өндіру, халық тұтынатын және шаруашылыққа қажетті товарлар өндіру артады. 1981 жылы товар өндіру 20 млн сомға көбейген.

КПСС Орталық Комитетінің октябрь (1980ж) пленумында Л.И. Брежнев жолдас халықты азық –түлікпен жабдықтауды жақсарту міндетін бірінші кезекке қойды. Облыста осыған байланысты шаралар белгіленген. Бұған нақтылы жауапты облыстың экономикалық және әлеуметтік даму жоспарынан табуға болады. Колхоздар мен совхоздарда ауылшаруашылығы өнімдерін одан әрі арттыру жөніндегі жұмыс жалғасытырып отырды. Атап айтқанда азық бағасын өндіру мен дайындаулы дамыту барлық ауыл шаруашылығы дақылдарының өнімділігін арттыру жөнінде шаралар белгіленді. Егістің жалпы көлемін 2 млн 17 мың гектарға жеткізу белгіленген. Мұның жартысынан көбіне дәнді дақылдар орналасырылады. 1981 жылы 1 млн астық 60 мың тонна картоп, 40 мың тонна оwoщь өндіру, ірі қараны, қойды көбейту, Малдың өнімділігін арттыру жоспарланған. [10,2 б.]

Ауыл шаруашылық кәсіпорындарының материалдық техникалық базасын одан әрі нығайту мақсат етілген. Бұнығысынша ірі мал шаруашылығы комплекстерін салу басты бағыт болып қала берді. Жылына 1млн үйрек өсіретін құс фабрикасының құрылысы одан әрі салынады. «Сергиополь», «Семеновка», «Энгельс» атындағы, «Жаңа Семей» совхоздарында ірі қара үшін жаңа қоралар қатарға қосылды. 50 мындай қойға арналған қой қорасы 9,3 мың бас сиятын шошқа қорасы салынған.

Совхоздар мен колхоздардың машина паркі едәуір толықтырылады. Олар келесі жылға 3,290 тракторға, 660 астық комбайнны және 400 сүрлем жинайтын комбайнға мыннан астам жүк автомобиліне заказ беріп отырған.

Облыс бойынша ауыл шаруашылығы комплексін дамытуға барлық финанс көздері бойынша мөлшермен жүз млн сом қаржы бөлініп отырған. Транспорттың барлық түрін одан әрі дамыту, жүк айналымын және жолаушы тасымалының көлемін ұлғайту көзделуде. Автомобиль транспортының материалдық техникалық базасын нығайтуға, жаңа объектілер салумен қайта құруға 1,3 млн сом жұмсалмақ. Байланыс құралдары телевидение мен радио одан әрі дамытылады деп жоспарланған. [11, 39 б.]

1985-1990 жылдары ауыл шаруашылығы дағдарысқа ұшырады. Ауыл шаруашылығының төменгі дәрежеде дамуының егізгі себептері мыналар: шаруалардың экономикалық ынтасының шаруашылықта қыспаққа алынуы, колхоздық секторларды жою және мемлекеттік мешпiкке алу совхоздарды көбейту. Шаруашылық еңбек үнемі қатар әкімшілік бақылауда жояды. Бұның бәрі шаруашылық бастамаларын төмендетуге, қоғам еңбегінің нәтижесін де немқұрайлы қарауға әкелді. Тұрғындар ауылдық жерлерден кете бастады. Егер 1950 жылы Қазақстанда 3760 колхоз болса, ал 1985жылы 388 ғана қалған. Колхоз-дардың өлшемі ерікті түрде құралды, оларды орналастыруда табиғи өндіріс орындары мен басқа да фактілер есепке алынбады. Бұның нәтижесінде бірнеше тұрғындар пункттері басқарусыз қалды.

1986-1990 жылдары Қазақстанда 1556 килограмм астық өндіріледі. Орталық басшылық болса республика алар межені кол жеткен табыстардан жоспарлай отырып, бұрынғыдан бетер биіктетті. бірінші бесжылдықта астықтың жалпы түсімін 28-29 миллион тоннаға, он екінші бесжылдықта 31,5 миллион тоннаға жеткізуді талап етті.

Жөнсіз қабылданған шешімдер мен нұсқаулар егіншілік шаруашылығының қайтарым заңын бұзды. Сол кездің өзінде егіншілікте топырақ өңдейтін тиімді машиналар ықпал жасайтын тыңайтқыштар жүйесі қайтадан ойластырылмады. Жер қыртысына органикалық заттарды енгізу, арам шөптермен, өсімдік ауруларымен күрес ісі жеріне жете шешілмей қалды.

1985 жылы Семейде Қазақстандағы көркемсурет құндылықтарын жинаған ірі мәдениет орындарының бірі – Невзоровтар отбасы атындағы Шығыс Қазақстан облыстық бейнелеу

енері мұражайының ашылды. 1988 жылы Қазақстан Республикасының Министрлер Советінің шешімімен жеке мұражай ретінде таныла бастады.

Семей облыстық Әміре Қашаубаев атындағы филармония, Абайдың мемлекеттік тарихи-мәдени және әдеби-мемориалдық қорық мұражайы, Ф.Достоевский атындағы орыс драмалық театры, тарихи-өлкетану мұражайы тағы басқа мәдени орталықтар халыққа әлі де қалтқысыз қызмет етіп келеді.

1949 жылғы 29 тамызда Семей жерінде әлемді дүр сілкіндірген оқиға өтті. Ол ядролық қуаты 20 килотонналық алғашқы ядролық сынақтың өткізілуі болды. 1949-1989 жылға дейін 40 жыл ішінде Семей-ден 120 шақырым жердегі полигонда 458 ядролық жарылыстар, 88 әуе, 30 жер үсті, 340 жер асты жары-лыстары жасалған. Осы кезең ішінде 500 мыңнан астам адам ионды сәуле алды. Бұл туралы ҚР Парламенті Мәжілісінің депутаты Нұртай Сабильянов: «Өкінішке қарай, ядролық сынақтардың апатты зардабы уақыт озған сайын күшейе түсіп, ұрпақтан-ұрпаққа ауысып, барған сайын қатерлі әсер етуде. Бұл зардаптарды жою халықты емдеу, сауықтыру, денсаулығын қалпына келтіру, әлеуметтік қорғау жөніндегі арнаулы мемлекеттік бағдарлама мен кешенді шараларды жүзеге асыруды қажет етеді», – деді. Бүгінде Семей қасіреті – әлемдік деңгейде шешуді қажет ететін жаһандық мәселеге айналғаны құпия емес. [12,1]

1970-1980-ші жылдардағы Семей қаласының әлеуметтік-экономикалық дамуы бір қатар істердің басы қайырылып, біршама ауқымды шаралар атқарылды. Біздің зеттеуіміз тарих ғылымының даму тарихындағы маңызды белестің ақиқатын ашуға көмектеседі деп ойлаймыз.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі.

1 Назарбаев, Н.Ә. Жаңа онжылдық – жаңа экономикалық өрлеу – Қазақстанның жаңа мүмкіндіктері. Қазақстан Республикасы Президенті Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына 2010 жылғы Жолдауы // «Егемен Қазақстан», 2010 жыл, 30 қаңтар.

2 Семей облыстық статистика басқармасы: Статистический сборник: 1970. – 1980 жж. Семей 2000. – 216 б.

3 ШҚО ҚЗТҚО 103-қ., 34-т., 1-іс, 24-п

4 ШҚО ҚЗТҚО 103-қ., 34-т., 1-іс, 25-п

5 Семейдің алтын жасабағысы. – Алматы: МП Саржайлау, 1995 г. – 10 б.

6 ШҚО ҚЗТҚО 103-қ., 34-т., 1-іс, 26-п

7 Әлиясова Н. Экономикалық шолу // Семей таңы 1980 жыл. №4. – 12 б.

8 ШҚО ҚЗТҚО 103-қ., 33-т., 1-іс, 37-п.

9 ШҚО ҚЗТҚО 103-қ., 33-т., 2-іс, 38-п.

10 Кәрімов А. Халық үшін аянбай еңбек етуіміз керек // Семей таңы.-1980.-23 желтоқсан. – Б.2.

11 ШҚО ҚЗТҚО 103-қ., 33-т., 2-іс, 39-п.

12 Сабильянов Н. «Семей ядролық полигонындағы ядролық сынақтардан зардап шеккен азаматтар-ды әлеуметтік қорғау туралы» заңды жетілдіруіміз керек». – Астана, 2010. – 1 б.

References:

1 Nazarbayev, N. A. New decade-new economic growth-new opportunities for Kazakhstan. Address of the president of the Republic of Kazakhstan N. A. Nazarbayev to the people of Kazakhstan in 2010 // "sovereign Kazakhstan", January 30, 2010.

2 Semipalatinsk Regional Department of Statistics: statistical collection: 1970 – 1980. Semipalatinsk 2000. - 216 P.

3 Center for documentation of modern history of East Kazakhstan region 103-STR., 34, Case 1, 24-p

4 Center for documentation of modern history of East Kazakhstan region 103-STR., 34, Case 1, 25-p

5 The Golden Toad of Semipalatinsk. - Almaty: MP Sarzhailau, 1995-10 p.

6 Center for documentation of modern history of East Kazakhstan region 103-STR., 34, Case 1, 26-p

7 Aliyasova N. Economic Review // Semipalatinsk dawn of 1980. No. 4 – - 12 p.

8 Center for documentation of modern history of East Kazakhstan region 103-P., 33-p., 1-case, 37-p.

9 Center for documentation of modern history of East Kazakhstan region 103-P., 33-T., 2-Case, 38-p.

10 Karimov A. We must work hard for the people // Semey Dawn.-1980. - December 23. - P. 2.

11 Center for documentation of modern history of East Kazakhstan region 103-K., 33-T., 2-Case, 39-P.

12 Sabilyanov N." We need to improve the law"on social protection of citizens affected by nuclear tests at the Semipalatinsk nuclear test site". - Astana, 2010. - 1 p.